

brambora o sobě vědět jen příležitostně, například v podobě nedostí artikulované v souvislosti s česko-německým „prohlášením“. Z polemik lze odvodit, jak značná vzdálenost dělí postoj autora této knihy od postoje valné části naší populace, které by se občanské společnosti v podobě v této i jiných publikacích prezentované asi jevilo společenstvím prožitkově značně anemickým. Rizika určité odtážitosti tohoto konceptu je si vědom i autor, soudě podle občasných varování před rozumářským mentorstvím, josefínskou suchostí atp. Čtenář by proto asi uvítal úvahu o tom, jakou dávku kolektivních emocí a jaký podíl etnického ingredientu v ní si organismus občanské společnosti může dovolit bez nebezpečí smrtelné otravy jedem nacionalismu, ba která by dokonce – pokud vůbec – případně mohla jeho vitalitu i posílit. Sborník se však soustřeďuje převážně na symptomy a patogenезi otravy již probíhající, nikoli na její prevenci konkrétními formami sublimace.

Text knihy občas trpí důsledky autorova respektu k různým názorům na danou věc.

Vlastní názor je často skryt za formulaci precízně zaumnou, takže drsnější, odbornictvím nezatížená čtenářská nátura by asi leckdy zatloučila po ráznějším prohlášení. Četba je naopak osvěžena bohatstvím ilustrujících detailů, i když se v jejich pestrém listoví někdy ztrácí většinou základní argumentace. Ke konci knihy si čtenář pochutná na causerii *O dějinách a smíchu*.

Po redakční stránce se najdou v knize drobnější nedostatky (v seznamu literatury občas chybí autor v textu citovaný; seznam literatury je někde zpracován v abecedním pořádku německého originálu); v eseji o revoluci měl autor ozřejmit některá místa v textu, srozumitelná pouze účastníkům konference, na níž byl prezentován (Seibtův dotazník?; osm uvažovaných témat-krizí?). Jde o zcela drobné vady díla poučného, vysoce aktuálního a stimulačního. Fyzický průběh četby může bohužel vést k rozpadu svazku na jednotlivé listy.

Lubomír Kotačka

Max Weber: Autorita, etika a společnost

Praha, Mladá fronta 1997, 296 s.

Z hlediska vydávání překladů klasické sociologické literatury do češtiny byl rok 1997 mimořádný. Těžko bychom totiž hledali v celých dějinách naší sociologie etapu, v níž by během jednoho roku vyšla tři díla z této tematické oblasti. Nejenže byla již počtvrté publikována klíčová a svého času neobyčejně vlivná studie Gustava Le Bona *Psychologie davu* (předchozí české překlady vyšly roku 1897, 1947 a 1994), ale objevily se, a to je mnohem významnější, i dva výbory z díla autorů, kteří jsou dnes všeobecně považováni za klasiky sociologického myšlení, a to M. Webera a G. Simmela. Jakkoli se to může zdát být vzhledem k místu obou těchto myslitelů v dějinách světové sociologie nepochopitelné, jde ve Weberově případě teprve o druhý knižní překlad do češtiny (prvním byla jeho malá, byť obsahem velmi závažná studie *Politika jako povolání*, vydaná roku 1929), v případě G. Simmela pak vůbec o první jeho publikaci v českém jazyce. Svědčí to o tom, jak obtížné (i když v různých dobách

z různých důvodů) u nás vždy bylo vydávat práce i těch nejvýznamnějších představitelů světové sociologie 19. a začátku 20. století.

Editoři výborů stáli před nelehkým úkolem. Museli vybírat z díla autorů, jež je neobyčejně rozsáhlé a také značně různorodé. Jan Škoda, pořadatel, překladatel a autor předmluvy weberovského výboru (odborně lektoroval Miloš Havelka), zvolil pro něj název *Autorita, etika a společnost* a podtitulem *Pohled sociologa do dějin* naznačil, na který aspekt Weberovy tvorby se v něm chce hlavně zaměřit. Kromě úvodní stati *Sociální příčiny zániku antické kultury*, která je otištěna téměř celá, se další části knihy skládají hlavně z rozsáhlejších či méně rozsáhlých fragmentů Weberovy práce *Hospodářství a společnost*, zaměřených na základní pojmy weberovského chápání mocenských struktur, jako je panství, legitimita, byrokracie, patriarchalismus, patrimonialismus a charisma, dále na sociologickou problematiku města a zvláště mocenských vztahů, jež se v něm vytvářely v antice a ve středověku, a konečně na hospodářskou etiku některých světových náboženství. Ze *Sebraných statí*

k sociologii náboženství byla vybrána část věnovaná roli západní racionality při vzniku kapitalismu a klíčové místo z *Protestantské etiky a ducha kapitalismu*, zaměřené na ekonomickou úlohu protestantského asketismu.

Výsledný dojem z takto koncipovaného výboru není jednoznačný. Na jedné straně je jistě pozitivní, že konečně z Weberova díla některé rozsáhlejší fragmenty v českém překladu vyšly. Zainteresovaní zájemci z řad širší čtenářské veřejnosti a zejména studenti sociologie i některých příbuzných společenských věd si budou moci na jejich základě prohloubit a rozšířit znalost jistých základních Weberových myšlenek a pojmů, s nimiž se už setkali v různých učebnicích sociologie. Poslání publikace bych tedy spatřoval spíše v této funkci, tj. být jakousi „čítankou“ doplňující již jinde získané vědomosti. Naproti tomu si nejsem jist, zda výbor může splnit ono poslání, které mu připisuje jeho editor. Že se totiž do něj „s použitkem a s užitkem začte čtenář bez předběžného odborného historického či sociologického vzdělání“ (s. 17), a že tudíž výbor pomůže Weberovo dílo popularizovat. Obávám se, že toto očekávání je nadsazené. Studovat Webera bez předchozího uvedení do jeho způsobu uvažování, tvorby pojmů, pojetí sociální reality, metodologie vědecké práce i do některých dalších stránek jeho často značně specifických myšlenkových postupů se mi zdá téměř nemožné. Úsilí potenciálního odborně nepřipraveného čtenáře nadto bude patrně ztíženo i fragmentárností vydaného textu. Vnucuje se otázka, zda když už se našlo nakladatelství, jež bylo ochotné s podporou zahraniční nadace klasické sociologické dílo vydat, nebylo by bývalo vhodnější publikovat některou ucelenou Weberovu práci, z níž by si možná čtenář vytvořil o Weberových názorech mnohem přesnější představu než z těchto fragmentů.

Je poněkud překvapivé, že v seznamu literatury, který je v závěru knihy uveden a obsahuje devět prací samotného Webera (z toho dvě v anglickém překladu), čtyři práce o něm a dvě příručky dějin sociologie, chybí slovensky vydaný výbor z Weberova díla, nazvaný *K metodológii sociálnych vied* z roku 1983. J. Škoda se o něm nezmiňuje ani v předmluvě, ačkoli to byl ve své době ediční počín neobyčejně cenný a ačkoli to, co na Slovensku v této

tematické oblasti (a nejen v ní) vycházelo, běžně a samozřejmě vstupovalo i do českého kontextu. Nadto porovnáme-li zmíněný slovenský výbor s recenzovaným výběrem českým, nelze se ubránit názoru, že obraz, který o Weberově tvorbě z příslušného obsahového okruhu přináší, je komplexnější, výmluvnější a plastičtější, i když je to zajisté dáno i jeho asi o třetinu větším rozsahem. Vzhledem k ucelenosti jednotlivých textů i k tomu, že v nich na rozdíl od českého výboru není vynechán poznámkový aparát, je rovněž odborně spolehlivější a lépe využitelný.

Překvapí i to, že ve zmíněném seznamu je Szczepaňského práce *Sociologie. Vývoj problematiky a metod* uvedena v polštině, i když roku 1967 vyšla ve slovenském překladu.

Z faktických chyb, které recenzovaná kniha obsahuje, si dovoluji upozornit pouze na to, že *Politika jako povolání* nevyšla česky ve druhé polovině třicátých let, ale roku 1929, a že *Protestantská etika a duch kapitalismu* byla publikována původně časopisecky ve dvou pokračováních v letech 1904-1905.

I přes uvedené výhrady však zejména jako učitel dějin sociologie knihu *Autorita, etika a společnost* hlavně jako doplňkovou učební pomůcku vítám.

Jan Sedláček

Zatímco němečtí kolegové jsou už nějaký čas postupně zásobováni jednotlivými svazky kompletní řady sebraných spisů Maxe Webera, naše sociologická a intelektuální obec bere za vděk pozvolným zacelováním nejcitelnějších mezer v česky vydaném Weberově díle. Současné vydání ukázek z Weberova rozsáhlého díla je v tomto směru záslužným počinem: už proto, že vůbec prvním tohoto druhu po roce 1989. Ukázky vybral, přeložil, uspořádal a předmluvou doplnil PhDr. Jan Škoda.

Úvodní poznámka v předmluvě k recenzované práci, podle níž jde o klasika oboru u nás po padesát let neexistujícího, však vyžaduje jistě upřesnění. Sám Weber dostal v českém prostředí příležitost tvarovat či ovlivnit některé sociologie (pokud připustíme alespoň jejich existenci) už dříve. Koncem 60. let se podařilo zprostředkovat jeho práce českým čtenářům především cestou vysokoškolských skript. Patřilo ke koloritu naší situace, že ze-

jména skripta vydaná Vysokou školou politickou ÚV KSČ obsahovala dokonce některé jeho zásadní studie se sociologie politiky (z nichž část je obsažená i v právě vydaném výběru) – nicméně přece jen v mizerném, téměř nečitelném překladu. Dala se mezi nimi najít i proslulá Weberova přednáška *Politika jako povolání*, jejíž nové slovenské vydání jsme přivítali – už s ohledem na nesnadnou dostupnost zmíněných skript – na počátku 90. let. Ovšem i před rokem 1989 jsme na tomto poli těžili z aktivity slovenských kolegů. Především od roku 1983, kdy vyšel pozoruhodný výbor Weberových metodologických studií – *K metodologii sociálních věd* – který dodnes slouží jako životný a důkladně propracovaný koncept poznávacích nástrojů teoretické sociologie coby nehodnotící vědy.

Uvedený slovenský výbor z roku 1983 však už obsahuje také některé významné Weberovy práce ze sociologie náboženství. Ihned první z nich – obecná úvaha o povaze moderní západní racionality a kapitalismu – se pohřichu kryje s úvodní statí příslušné části právě vydávaného českého výběru. (Ve slovenském případě je navíc kompletní, a to i pokud jde o poznámkový aparát.) Jen několik stran nového textu – ovšem důležitých – si čtenář nové publikace přečte v následujících ukázkách z Weberovy patrně nejznámější práce ze sociologie náboženství: *Protestantská etika a duch kapitalismu*, jejíž významná část je rovněž k dispozici ve slovenském vydání. Tolik pro srovnání a orientaci českých zájemců.

Publikace *Autorita, etika a společnost* ovšem nepředstavuje Maxe Webera v prvním plánu jako metodologa, nýbrž především jako historizujícího sociologa politiky, města a náboženství; třebaže formální členění práce – rozdělené do oddílů: „Ze sociálních dějin,“ „Ze sociologie mocenských struktur“ a „Ke vztahu kulturního klimatu k ekonomice“ – se s touto charakteristikou zcela nekryje. Sociologické rozbory městského života najdeme totiž jak v prvním, tak ve druhém oddíle. Kapitolám z politické sociologie je potom věnována zejména první část druhého oddílu a hospodářskou etikou různých náboženských systémů se zabývá oddíl třetí. Přes věčné zaměření vybraných ukázek z Weberova díla snad ale nebude od věci, představíme-li si je zde jako ilustrace

Weberových metodologických a gnoseologických východisek.

Kratší první oddíl knihy, pojednávající o sociálních příčinách zániku antické kultury, osvědčuje Weberovu důkladnou historickou erudici. Již tady ale zároveň vyniká především jeho sociologický nátlak. Poskytuje vhled pod povrch dějin prezentovaných skrze nárazové politické události. Koriguje všeobecně vžitou představu odvozující hybné síly dějinných proměn od velkých revolucí, reforem, bitev, procesů, manifestů, aktů založení či rozpadu politických útvarů. Vykládá zánik antické kultury podle vzorce, který půl století před ním použil Tocqueville v pojednání o zániku starého režimu koncem 18. století. Tj. nachází zárodky tohoto zániku, které postupně jako celek nabývaly povahy dějinné tendence, daleko dříve, než byl zpečetěn politickým rozpadem římské říše: nachází je v postupných a vzájemně provázaných změnách sociální struktury, uspořádání hospodářských vztahů, forem a chápání vlastnictví, životních stylů, vojenské organizace atd.

Weber zde tak podobně jako Tocqueville odhaluje nenápadný půvab sociologie: sleduje spodní proudy historických procesů tak, že je představuje na pozadí proměn každodenního života. Tyto proměny jsou však zpravidla těmi, kteří je zažívají, jen těžko pozorovatelné v jejich dějinném kontextu. Schopnost je takto vystihnout – a to nakonec i retrospektivně – vyžaduje značnou dávku sociologické imaginace. Kultivace takové představivosti skrze četbu Weberových textů nám poskytuje myšlenkovou perspektivu, v níž může každý snáze pochopit sebe sama jako historickou osobnost, ve svém dějinném zakotvení a působení. Sociologie se zde tedy představuje jako svého druhu demokratický intelektuální podnik, ovšem také poněkud cynický: takové porozumění pro nás totiž nemusí být vždycky příjemné.

Weber osvědčuje sociologickou představivost na historickém materiálu i dále, například při analýze dějinného formování městské obce. Vůbec zájem o fenomén města – jenž hraje ústřední roli také ve zmíněném pojednání o zániku antické kultury – je pro Webera příznačný a ilustrace tohoto zájmu v předložené publikaci je jejím velkým přínosem. Weber sleduje tento fenomén v několikerém kontextu:

vedle kulturního dopadu městského správního, ekonomického a sociálního uspořádání pojednává například o městu v souvislosti s proměnami právního vědomí a právních forem, v souvislosti s proměnami hospodářského života atd.

Skutečnost, že tu v různých kontextech čteme o městu jednou jako o předpokladu oněch proměn, podruhé jako o jejich následku, poukazuje k dalšímu výraznému rysu Weberovy sociologie: k její gnoseologické pružnosti, nedogmaticčnosti. K ní se ostatně Weber hlásí výslovně na několika místech, a nikoli jen ve svých metodologických spisech. V našem případě patrně nejvýrazněji v *Protestantské etice*.

Záměrně jsem tu použil dnes už poněkud archaický pojem gnoseologie pro obecná poznávací východiska, abych je odlišil od Weberem naopak poměrně přesně vymezených metodologických způsobů či nástrojů sociologického zkoumání (tj. především známého konceptu ideálních typů). Gnoseologická pružnost znamená u Webera zejména možnost protisměrného kauzálního vysvětlování sociálních jevů: tj. například uznání, že můžeme sledovat vliv určitých ekonomických faktorů na náboženský život právě tak legitimně a s nárokem na vědeckou platnost jako vliv náboženské etiky na ekonomické vztahy a chování. Žádný z těchto přístupů si nemůže uzurpovat poznávací prioritu: Weberova sociální věda slouží v první řadě k pochopení skutečnosti, kterou zkoumá, nikoli jako aréna pro intelektuální souboje zkoumajících.

Obecněji řečeno jde vůbec o možnost kauzálního vysvětlování jevů ve světě, který sám o sobě je vlastně neustále proměnlivou látkou života. Ve světě, v němž nepůsobí jednosměrné 'původní' příčiny s vlastními 'nezcitelnými' následky. Ve světě, v němž naopak proti sobě neustále působí spíše chaotická změt' tlaků a jejich usouvztažnění, identifikace jednou jako příčin a podruhé jako následků, je záležitostí selekce a klasifikace prováděné poznávajícím subjektem, abych užil (novokantovského termínu a zasadil tak Webera do myšlenkové tradice, ze které v tomto ohledu vycházel.

Weberův konstruktivistický přístup k sociologickému poznání přitom není bez praktických implikací. Především zbavuje sociologii

přehnaných ambicí být vodítkem sociálního reformátorství, spíše ji představuje jako nástroj jeho zreflexivnění. Činí tak ve dvojím smyslu: za první tím, že u sociálních problémů, jež mají být řešeny, poněkud komplikuje vztah příčiny a následku (problém může být vztažen k různorodým příčinám, následky mohou být chápány zároveň jako příčiny atd.); za druhé tím, že u provedených historických reform odhaluje především jejich dalekosáhlé nezamýšlené důsledky, jež jsou zpravidla velmi vzdáleny původně zamýšleným a často nedosaženým cílům. Je vlastně obecným poznávacím znakem Weberovy sociologie, mnohokrát patrným i v představovaném výběru, že jde především o vědu o nezamýšlených (a často ani zpětně neuvědomovaných) důsledcích lidského – sociálního, kulturního, ekonomického, politického atd. – jednání. Právě v tomto ohledu je *Protestantská etika* nejen skvělým příkladem historické sociologie, která napomáhá pochopit naši současnost, nýbrž také neocenitelnou lekcí o povaze sociologického poznání samotného.

Weber představil svůj výklad kapitalismu jako produktu protestantské etiky výslovně coby alternativu k Marxovu historickému materialismu. V recenzovaném výběru však například najdeme alternativní výklady i k jinému druhu materialismu: k antropologickému vysvětlování vývoje kultury z technických inovací, jak je najdeme u Morgana nebo Malinowského. Když Weber mluví o proměnách bojových technik, neodvozuje tyto jednoduše z vynálezu nových druhů zbraní, nýbrž z obecnějších sociálně kulturních proměn, jež se odrážely v prostředí jednotlivých válečnických skupin. Teprve tyto proměny – třeba zrušení stavovských privilegií a opuštění etiky individuálního heroismu – podle něj například dovolily uplatnit taktiku, při níž mohly být efektivně využity střelné zbraně.

Kapitola o disciplíně jako formativním sociálním fenoménu představuje další výsostné Weberovo téma: téma racionality (zejména moderní), jejího charakteru, institucionálních forem a sociálních účinků. Racionalita sama o sobě je přitom zřídka titulním předmětem Weberových studií. Najdeme ji ale jako téma roztroušené v nejrůznějších kontextech. A to (jak naznačuje příklad válečnické disciplíny) nejen tam, kde Weber pojednává o moderní byrokra-